

AKSIOLOGIYA – QADRIYATLAR FALSAFASI

Yaxiyayeva Barno Xolnazar qizi

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali talabasi

yaxiyayevab@gmail.com

Ilmiy rahbar: Javlon Qo'chqorov

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Aksiologiya ,ya'ni qadriyatlar falsafasi haqida , uning qanday ma'no anglatishi,qay tarzda fanga kirib kelganligi , kim asos solganligi hamda falsafaning ijtimoiy hayotimizdagi ahamiyati va o'ynaydigan roli haqida batafsil ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: falsafiy tizimlar, borliq tushunchasi, voqeylik , mavjudlik, konsepsiya, qadriyat.

Annotation

This article provides detailed information about Axiology , that is , the philosophy of values , what it means , how it entered science, who founded it, and the important role of philosophy in our social life.

Key words: philosophical systems, concept of existence, reality, existence, concept, value.

Aksiologiya – falsafaning qadriyatlarini o'rganuvchi alohida bo'limi (yunoncha: axlos “qadriyatlar”, logos “bilim”:qadriyatlar haqidagi fan).Qadriyatlar ulkan ahamiyatga ega. Qadriyatlar tushunchasi insonning dunyoga bo'lgan munosabatining alohida jihatini namoyon etadi. Ular inson faoliyati , jamiyat va madaniyatning o'ziga xos xususiyatlarini yanada teranroq anglab yetish imkonini beradi.Qadriyatlar inson va jamiyat hayotida muhim o'rin egallaydi, chunki insonning hayot tarzini , uning hayvonot hayvonot dunyosidan ajralish darajasini ham aynan qadriyat tavsiflaydi. Qadriyatlar shaxsning hayot faolitatida fundamental ahamiyat kasb etadi. Qadriyatlar odamlarni jipslashtirib , ularni hamjamiyatga birlashtirishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi. Umumiy qoidalarning majudligi fuqarolar , ijtimoiy birliklar hamda guruhlarning tinch-totuvligini ta'minlaydi. Qadriyatlar muammosi jamiyat rivojlanishining o'tish davrlarida , tub ijtimoiy o'zgarishlar jamiyatda mavjud bo'lgan qadriyatlar tizimlarida o'zgarishlar yasab , odamlarni yo o'zlar ko'nikkan eski qadriyatlarni saqlash , yo turli partiyalar , jamoat birlashmalari , dinit tashkilotlar , harakatlarning vakillari tomonidan taklif qilinayotgan , hatto majburiy tarqatilayotgan yangi qadriyatlarga moslashishga majbur etuvchi davrlarda alohida ahamiyat kasb etadi.

Qadriyatlar haqidagi ta'limot yaqinda vujudga kelgan deb hisoblash odat tusini olgan. Ammo bu noto'g'ri. Falsafa tarixida ildizlari ilk falsafiy tizimlarga borib taqaluvchi ancha kuchli qadriyatlarga doir an'anaga duch kelish mumkin. Qadimgi davrlardan oq faylasuflarni qadriyatlar muammosi qiziqtirgan. Ammo o'sha davrda qadriyat borliq bilan ayniylashtirilgan, qadriyatga xos bo'lgan xususiyatlar esa uning mazmuniga kiritilgan. Masalan, Zardo'sht, Moniy, Suqrot va Platon uchun yaxshilik va adolat kabi qadriyatlar haqiqiy borliqning bosh mezonlari hisoblangan. Bundan tashqari, qadimgi faylasuflar qadriyatlarni tasniflashga harakat qilganlar. Xususan, Moniy zulmat va ziyo dunyosi mavjud, birinchi dunyoda adolatsizlik, zulm, zo'ravonlik, ikkinchisida esa abadiy, yengilmas doimiy qadriyatlar hukm suradi deb hisoblaydi. Aristotel o'ziga to'q qadriyatlarni (ular jumlasiga faylasuf inson, baxt, adolatni kiritgan) va anglab yetish imkoniyati insonning oqilligiga bog'liq bo'lgan nisbiy qadriyatlarni farqlaydi.

Qadriyatlar - madaniyatning tizim yaratuvchi muhim omili. Qadriyatlar mazmuniga qarab butun jamiyat haqida fikr yaratish mumkin. Shu sababli, qadriyatlar nima, qadriyat va bahoning o'zaro munosabati qanday, qaysi qadriyatlar inson uchun eng muhim va qaysi qadriyatlar esa ikkinchi darajali, degan savollar bugungi kunda olamshumul ahamyat kasb etadi. Aksiologiyaning predmeti barcha turdagi qadriyatlar, ularning tabiati, turli qadriyatlarning bir-biri, ijtimoiy va madaniy omillar hamda shaxs strukturasi bilan aloqani tashkil etadi. Aksiologiya ta'limotiga ko'ra, qadriyatlar muayyan normative kategoriya bo'lib ular maqsad, ideal, mayl, intilish, qiziqish predmeti sanalgan hamma narsani qamrab oladi. Quyidagilar bu nazariyaning asosiy tushunchalari va kategoriyalari hisoblanadi: yaxshilik, qadr-qimmat, foyda, ahamyat, baho, g'alaba, hayotning mazmuni, baxt, hurmat va h.k.

Qadriyatlar o'z tabiatiga ko'ra ob'ektivdir. Bu qoida e'tiroz uyg'otishi mumkin. Zero, sub'ekt mavjud bo'lmagan joyda qadriyat haqida fikr yuritish behuda ish ekanligi yuqorida qad etilgan. Qadriyat insonga, uning tuyg'ulari, mayllari, emotsiyalariga bog'liq bo'ladi, ya'ni qandaydir sub'ektiv naesa yoki hodisa sifatida qaraladi. Bundan tashqari, individning buyumga bo'lgan qiziqishi yo'qolgani, buyum uning ehtiyojlarini qondirmay qo'ygani zahoti individ uchun buyum o'zining qadriyat sifatidagi ahamyatini yo'qotadi. Boshqacha aytganda, sub'ekt bilan bog'liq bo'lmagan holsa, uning ehtiyojlari, mayllari, manfaatlari bilan buyumning aloqasisiz qadriyat mavjud bo'lishi mumkin emas.

Qadriyat tushunchasining yuqorida keltirilgan umumiy tavsifidan kelib chiqib unga quyidagi ta'rifni berish mumkin. Qadriyat - bu borliq rang-barang elementlarining ob'ektiv ahamyati bo'lib, ularning mazmuni jamiyat sub'ektlarining ehtiyojlari va manfaatlarini bilan belgilanadi.

Qadriyat tushunchasini "muhimlik" tushunchasidan farqlash lozim. Qadriyat "muhimlik" tushunchasi bilan nisbatlashadi, lekin u bilan ayniy emas. Muhimlik

qadriyatga bo'lgan munosabatning faollik, qizg'inlik darajasini tavsiflaydi. Nimadir bizni ko'roq , nimadir esa kamroq ta'sirlantiradi, nimadir bizni o'ziga nisbatan butunlay bafarq qoldiradi . Shuningdek , muhimlik qadriyat xususiyatigagina emas , balki “aksilqadriyat”, ya'ni ziyon xususiyatiga ega bo'lishi ham mumkin. Yomonlik , ijtimoiy adolatsizlik, urushlar, jinoyatlar va kasalliklar jamiyat va shaxs uchun ulkan ahamatga ega , lekin bu hodisalarni qadriyatlar deb nomlash odat tusini olmagan. Shunday ekan , “muhimlik” tushunchasi “qadriyat”ga qaraganda kengroq.

Demak ,qadriyat - ijobiy muhimlik. Ijtimoiy rivojlanishda salbiy rol o'ynaydigan hodisalar salbiy ahamatga molik deb talqin qilinishi mumkin. Xulosa qilib aytqanda , har qanday muhimlik emas emas , balki inson, uning birlashmalari yoki butun jamiyat hayotida ijobiy rol o'ynaydigan muhimlikkina qadriyat hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. J.Tulenov, B.G'ofurov “Falsafa”.
2. Erkin Yusupov “Falsafa”
3. 2-kurs falsafa darsligi.
4. WWW.ziyonet.uz sayti.
5. Wekipedia